

НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на VI редовној седници одржаној 30. јуна 2016. године изабрало нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Популациона кретања у епипалеолиту и мезолиту западне Либије “ докторанда мр Амрана Кхалифе. После увида у пратећу документацију и дисертацију кандидата, слободни смо да Већу поднесемо

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Мр Амран Кхалифа је на Филозофском факултету Универзитета у Београду дипломирао 1998., а магистрирао 2002. године. Између 2002. и 2007. године био је ангажован у настави археологије на Универзитету у Магребу (Лептис Магна) и на Универзитету 7. април (у Сабрати), док је између 2004. и 2007. водио истраживања и организовао лабораторијски рад на северозападној некрополи у Лептис Магни. У периоду од 1998. до 2006. године је у више махова организовао рекогносцирања епипалеолитских и мезолитских налазишта у Триполитанији и Фезану. Од 2012. године руководи пројектом истраживања муниципитетима Пизида код Абу Камаша у региону Зуvara. Објавио је рад о античком налазишту Пизида (у издању Института за берберске студије у Зуvari), док су му је рад о утицају климатских фактора на насељавање у епипалеолиту Триполитаније (у Зборнику радова Географског института „Јован Цвијић“) прихваћен за штампу.

Докторску дисертацију под насловом „Популациона кретања у епипалеолиту и мезолиту западне Либије“ пријавио је 2011. године“. Дисертација се састоји од 268 страна текста са библиографијом и прилозима, 14 табела, 21 сликом и 27 графикана.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет рада дисертације представља реконструкција популационих кретања у епипалеолиту и мезолиту западне Либије. Ова тема представља једну од водећих тема северноафричке археологије будући да је установљено да су се климатски и еколошки услови у северној Африци у горњем плеистоцену и раном холоцену били битно другачији него данас. О томе сведоче палеоеколошка сведочанства али и чињеница да су на овом простору констатована бројна археолошка налазишта и уметничке представе на стенама. Ипак, до сада није било озбиљнијих покушаја да се до краја расветле климатски и еколошки фактори који су утицали на демографске прилике, обрасце у насељавању и културне промене на прелазу из плеистоцена у холоцен. Недостатак ових истраживања, али и нешто слабија истраженост територије Либије у односу на суседна подручја, знатно су отежали реконструкцију културних прилика у региону и сагледавање односа између заједница које су насељавале приморску област и унутрашње делове Магреба

У својој дисертацији Амран Кхалифа се посветио управо решавању ових питања. Користећи се најновијим резултатима климатолошких и палеоеколошких истраживања, објављеном археолошком грађом и грађом коју је прикупио приликом сопствених рекогносцирања он је покушао да установи: а) каква је била насељеност западне Либије у епипалеолиту и мезолиту, б) какви су били обрасци у насељавању у појединим фазама и в) у ком обиму су, и на који начин климатски и еколошки фактори могли да утичу на насељавање северне Африке у горњем плеистоцену и раном холоцену.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат је у свом раду пошао од три хипотезе: а) да климатски и метеоролошки чиниоци и остали фактори средине представљају кључни фактор који је утицао на културну варијабилност и демографска кретања у епипалеолиту и мезолиту северне Африке, б) да је постојала културна и демографска повезаност заједница које су насељавале средоземну зону и унутрашњост територије, односно подручје Фезана и в) да разлике у материјалној култури, које се уочавају између појединих регија, више одговарају разликама у систему насељавања и начину експлоатације ресурса него што могу да се вежу за културну изолације и/или „етничку“ припадност носилаца културних ентитета.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводним поглављима Амран Кхалифа је детаљно представио историјат истраживања и стање истражености епипалеолита и мезолита у западној Либији. У том делу рада он је критички размотрио ранија тумачења и указао на нове могућности интерпретације културних и демографских промена. Да би показао у којој мери су климатски и еколошки фактори и геоморфологија терена он је размотрио два питања која се односе на проучавање ранијег периода: проблем колонизације северне Африке у доњем и средњем плеистоцену и појаву Хомо сапијенса на подручју Магреба. У контексту проучавања појаве и ширења анатомски модерног човека Кхалифа је узео у обзир и резултате генетичких истраживања, изведених на основу митохондријалне ДНК и Y хромозома.

У првом делу рада кандидат је посебну пажњу посветио разматрању астрономских фактора промена у инсолацији овог дела Африке, што је имало за последицу промене у динамици монсуна, који су утицали на периодичну појаву „зелене Сахаре“ („Green Sahara Periods“ или GSP) у ритму Миланковићевих циклуса. Промене у аксијалној ротацији Земље, а нарочито циклус прецесије (у интервалу од 19.000 до 23.000 година), утицале су на климу и екологију северне Африке и у периоду прелаза из плеистоцена у холоцен. У овом периоду перихелион се померио ка јужној хемисфери, а летње осунчавање је било 7% веће него данас. То је довело до промена у правцу афричких монсуна и појаве тзв. афричког влажног периода пре 14.500-11.000 година. Мапирање геоморфолошких, седиментолошких и геохемијских индикатора кретања монсунских ветрова омогућило је реконструкцију ареала који је био највише захваћен монсунским падавинама. У том појасу, који је заузимала вегетација саване, постојали су најповољнији услови за живот ловачкосакупљачких заједница.

Да би установио у којој мери се дистрибуција археолошких налазишта подудара са подручјем под утицајем монсуна Кхалифа је детаљно мапирао и анализирао грађу са археолошких налазишта у западној Либији (у Триполитанији и Фезану) и у осталим земљама Магреба (Тунис, Алжир, Мароко). Налазишта су представљена по географском принципу, а за сваки локалитет и групу локалитета предочени су подаци о положају, изгледу, истражености, хронологији, стратиграфији и нађеном археолошком материјалу. Учињен је покушај да се на основу географске позиције и количине и карактера налаза, сагледа место насеља у регионалном систему насељавања. Једно поглавље је посвећено и анализи дистрибуције уметничких

представа на стенама, које су нарочито бројне управо у областима у близини водених ресурса.

Трећи део рада је посвећен компаративно-синтетичком разматрању налазишта из појединачних периода и сагледавању њиховог положаја у ширим регионалним оквирима. У том циљу је представљена и грађа са локалитета у Мароку, Тунису и Алжиру, а размотрени су и антрополошки остаци, односно резултати анализа морфолошких карактеристика носилаца епипалеолитских и мезолитских култура у Магребу, укључујући оштећења лобање и посткранијалног скелета.

У завршним разматрањима кандидат је изнео закључак да су геоморфолошке одлике терена и правац кретања монсунских ветрова одлучујуће утицали на демографска кретања и густину насељености појединих делова Магреба (Адрар Нафуса, Месак, Акакус). У влажним периодима постојао је коридор између јужног и северног дела Магреба који је повезивао приобални појас Киренаике и Триполитанију на северу са јужним областима. У горњем плеистоцену, заједнице су биле концентрисане у приобалном појасу, док су у раном холоцену више насељавале унутрашњост, односно облас Фезана у којој су владали субтропски услови. У појединим периодима, а нарочито у периоду акакуса, насељавање је имало претежно логистички карактер, на шта указују базни логори и станишта специјализоване намене која сведоче о лову на берберску овцу и снабдевање минералним сировинама.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Научни допринос дисертације огледа се, између осталог, у томе што је у њој по први пут интегрално представљена археолошка грађа са епипалеолитских и мезолитских налазишта у западној Либији, али и у томе што је кандидат, на основу просторне анализе насеља и станишта уочио јасне обрасце у популационој динамици и систему насељавања ловачкосакупљачких заједница у овом периоду. Главни допринос дисертације, међутим, представља то што је Кхалифа успео да покаже да су демографска кретања у овом периоду директно зависила од климатских и еколошких промена изазваних Миланковићевим циклусима, а нарочито циклусом прецесије. Ефекат Миланковићевих циклуса до сада је углавном био тестиран када је реч о проучавању културних и еволуционих промена у доњем и средњем плеистоцену. Сада се међутим показало да су астрономски фактори пресудно утицали и на културни

развој у познијим периодима. Из ових разлога, резултати његових истраживања отварају потпуно нову перспективу у проучавању утицаја климатских фактора на културне промене и популациона кретања у епипалеолиту и мезолиту Средоземља и северне Африке.

6. Закључак

Докторска дисертација Амрана Кхалифе представља значајан допринос проучавању ране праисторије северне Африке. Циљеви рада су у потпуности остварени, метод је доследно спроведен, а хипотезе су тестиране на адекватан начин. Због тога сматрамо да су испуњени сви услови за одобрење јавне одбране докторске дисертације Амрана Кхалифе под насловом „Популациона кретања у епипалеолиту и мезолиту западне Либије“.

У Београду 14. 07. 2016. године

Чланови комисије

др Душан Михаиловић, редовни професор (ментор)

Филозофски факултет у Београду

др Софија Стефановић, ванредни професор

Филозофски факултет у Београду

др Јасна Вуковић, доцент

Филозофски факултет у Београду